

Michael Stürmer:

Umijeće ravnoteže. Europa u svijetu bez središta

Propyläen, 2001, 239 str.

“Jedva da postoji osoba koja vlada klavijaturom velikog povijesnog eseja tako majstorski kao povjesničar i publicist Michael Stürmer”, kaže se u predgovoru knjizi. I doista, iznenađenje ovim napetim i zanimljivim štivom višestruko je. Rijetko se u njemačkom politološkom diskursu može naći pristup koji polazi od pozicija političkog realizma. Stoga se u moru literature koja pretežito zaziva europske kategoričke imperATIVE sve tješnjeg ujedinjenja, ili pak upozorava na slabljenje nacionalne države, ili pak ističe koncept “vječnog mira”, ovaj esej ističe iznimnom pregnantnošću u analitičkom promišljanju u duhu političkog realizma.

Autor je inače dugogodišnji ravnatelj Istraživačkog instituta za međunarodnu politiku i sigurnost u Ebenhausenu, glavni dopisnik dnevnika “Die Welt”, savjetnik bivšeg kancelara Kohla te pisac njegovih govora. Stoga je opravdano poći od pretpostavke da raspolaže znanjem “insidera” o posebno zanimljivoj razdoblju njemačke i europske povijesti i povijesti diplomacije.

Stürmer u najboljoj realističkoj tradiciji sudbinu Europe i svijeta nakon prestanka bipolarizma promišlja polazeći od Hobbesa i Machiavellija pa do geometrije sile Henryja Kissingera. A to su kategorije moći, nacionalnog interesa, ravnoteže snaga itd. I još nešto. Teroristički napad na SAD po svoj prilici znači konačno etabliranje novog svjetskog poretka, za koji je razdoblje od pada Berlinskog zida bilo tek prijelazno razdoblje. U svjetlu toga poneka se studija objavljena prije terorističkog napada na SAD može smatrati zastarjelom. Međutim, to ovdje nije slučaj.

Conditio Europae razmatra se u svjetlu teze da ravnoteža sila kao iskonsko europsko umijeće nije stvar prošlosti, već kako stvar sadašnjosti tako i budućnosti. Stürmer dijagnosticira da je nekoć unutareuropski balans kontinentalne Europe bio uspostavljen od strane Velike Britanije u svojstvu *balancer from beyond the sea*. Što se tiče sadašnjosti i budućnosti, ta uloga pripada SAD-u. Bez balansa izvana, postulira autor, lako bi bilo zamislivo da u Europi uskrsnu “demoni prošlosti”.

Ustvrdjujući da ni danas ni u dogledno vrijeme neće biti sile globalnog značenja i dosega poput SAD-a, Stürmer ujedno upozorava na mogućnost prenaprezanja – “imperial overstretch”, podsjećajući literarnim perom da “sestre Grkinje *Hybris* i *Nemesis*, bdiju nad poviješću”. Unilateralizam drži modernom inačicom izolacionizma suverenog neobaziranja na prijatelja i neprijatelja kada je riječ o američkim interesima.

U prva dva poglavlja eseja Stürmer ocrtava povijest balansa sile na europskom kontinentu od Urechtskog mira (1713/1714) koji "*iustum potentiae equilibrium*" uvodi kao načelo međunarodnih odnosa uspostavljajući britansku hegemoniju pomorske sile (*balancer from beyond the sea*) tako da ni francuskoj ni habsburškoj kruni nije bila moguća hegemonija nad europskim kontinentom. Glavno načelo politike ravnoteže pritom je bilo da se pomicanje u korist jedne sile moralo izbalansirati u korist druge. I dok će postnapoleonskoj Europi "koncert sila" (Metternich) osigurati duže razdoblje mira, velike sile će kompenzaciju za europski korzet tražiti novim putevima ekspanzije. Tako će se tijekom 19. stoljeća na istoku sukobiti austrijski i ruski interes oko naslijeđa raspadajućeg Osmanlijskog Carstva. Ekspanzija Rusije okrenut će se prema rubnim zonama ruskog carstva, gdje će se sredinom 19. stoljeća u "velikoj igri" (*graet game*) sukobiti s britanskim kolonijalnim interesima na velikoj šahovskoj ploči srednje Azije. Nakon Prvog svjetskog rata ulogu Velike Britanije, čiji je imperij na zalasku, preuzima SAD. Stoga je i europski poredak koji je "Pariškim ugovorima bajonetnom usječen u zemljovid Europe" počivao na pretpostavci jamstva SAD-a oko sustava kolektivne *sigurnosti* što ga je trebala osigurati Liga naroda. Okončanje Drugog svjetskog rata na plan poziva bipolarni sustav kao posljedicu ideološkog sukoba. Europa biva ukliještena kroz *rough balance* globalnih razmjera. Nakon 1989, "rough balance" postaje obsoletan, stoga se postavljaju koordinate novog svjetskog poretka.

Treće poglavlje – "Kasna vijest o nacionalnoj državi" – nije, kako bi se pretpostavilo, posvećeno nastajanju novih država na europskom tlu. Riječ je o stanju i budućnosti Europske unije. Stürmer dijagnosticira da trenutno Europskom unijom dominiraju dvije linije. Linija integracije, odnosno "produbljenja" temeljem gospodarske i monetarne unije, te linija afirmacije nacionalnih država. Pred naletom amerikanizacije, globalizacije i europeizacije autor predviđa jačanje nacionalnih posebnosti, dok budućnost europskog poretka smješta u ruke nacionalnih država. Što se tiče zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU-a, Stürmer smatra da se ista ne može nazvati "ni zajedničkom ni vanjskom ni sigurnosnom", što se počelo postupno mijenjati tek pod pritiskom zbivanja na Balkanu. Konceptijsko razmimoilaženje oko politike europske integracije pokazuje na primjeru različitih polazišta Francuske i Njemačke. Francuska, navodi Stürmer, želi spasiti što više svoje veličine, dok, nasuprot, za Nijemce EU "znači priliku da s novom budućnošću steknu i novu prošlost". Stürmer, psihološki, obrazlaže da su Nijemci iz nacionalne nevolje učinili europsku vrlinu, te ironično progovara o tabuiziranju svega nacionalnog, pa i samoga pojma nacije kao svojevrsnog *horror nationis*.

Francuskoj i Njemačkoj posvećeno je i sljedeće poglavlje knjige: "Francuska i Njemačka: deux rêves dans un seul lit". Realativizirajući integrativnu snagu Europske unije, te smatrajući da "couple Franco-Allemand" lebdi u mitskim sferama, Stürmer zauzima ulogu razarača mitova. Nakon

1989. europski balans biva poremećen kako prestankom bipolarizma (*rough balance*), tako i, unutareuropski, proširenjem nekoć razbijenog europskog političkog prostora na istočnu i srednju Europu, Baltik i podunavske zemlje. Njemačko ujedinjenje prijetilo je da će povrijediti Francusku osjetljivost na rang i veličinu (*grande nation*). Stoga je na dobri stari način politike ravnoteže, iznosi autor, Francuska tražila način kompenzacije. Zanimljivo je da je tih ključnih dana prekretnice "Jacques Delors prvi put ustvrdio kako Nijemci DDR-a imaju legitimno mjesto u MZ, a Mitterand, umjesto da s Kohlom prođe kroz novootvorena Brandenburška vrata, pohitao je u Leipzig susresti generalnog sekretara SED-a Eгона Krenza". Kulminaciju francuske frustriranosti predstavljala je prijetnja Pariza "da će se Njemačka, ako bude nastavila po svom, uskoro naći suprotstavljena alijansi Pariza, Londona i Moskve". Deal, rezultat kojeg je nastupio početkom ove godine u obliku eura, Stürmer je sažeo ovako: "Ako Kohl dobije cijelu Njemačku, zašto Francuska ne bi dobila pola Bundesbanke?"

Nakon suptilnog europskog balansa, autor u poglavlju pod naslovom "Bogu vlastit nosač aviona: Sjedinjene Američke Države" razmatra položaj Amerike u novoj globalnoj konstelaciji. Ustvrdjujući s početka poglavlja da "američkoj moći sunce ne zalazi", te navodeći razloge primata SAD-a, osobito na ekonomskom i vojnom području, autor glede nove paradigme svjetskih sukoba predviđajući upozorava: "Rat će biti drugačiji no što ga Amerikanci i Europljani poznaju iz 20. stoljeća: drugačije strategije, fronte svuda i nigdje, hightech i lowtech maštovito povezane... Sjeverna Amerika i Europa morat će se pripremiti na vođenje rata iz tmine, na uzimanje talaca ili ucjenu ranjivih saveznika – te na protivničke strategije koje terorom, informacijskim ratom, kemijskim i biološkim oružjem traže pobjedu slabijih nad jačim." Dijagnoza je da svijet ne namjerava ozbiljno shvatiti američku viziju kraja povijesti. Naprotiv, predviđa Stürmer, *Great Game* 19. stoljeća opet je u igri, sada s Amerikancima u ulozi *British Empirea*. Što se tiče Bliskog istoka, kojim dominira, zasada, *low intensity* sukob Izraelaca i Palestinaca, Stürmer upozorava da je država Izrael zapravo dio američke unutarnje politike, "čime se administracija dovodi u proturječnu ulogu da s jedne strane preuzima jamstvo za Izrael, ujedno štiteći arapske naftne zemlje". Američka politika ravnoteže, navodi se, nastoji izbalansirati suprotstavljene strane kako bi održala "low intensity" sukob. Stürmer upozorava na opasnost da se Amerika s pozicije jamca pomakne prema poziciji stranke u sukobu.

Vezano za američku vanjsku politiku, odnosno aktere u odlučivanju, iznosi se opažanje da u SAD-u sve više preteže "senatorska vanjska politika" obilježena i privatizirana unutarnjopolitičkim partikularnim interesima. S tim u vezi Stürmerovo britko pero ne odolijeva primijetiti da je Kissinger, svojedobno u svojstvu državnog tajnika, pitao na koji broj telefona može dobiti europskog ministra vanjskih poslova. "Odavno", veli Stürmer u nastavku, "Europljani imaju razloga slično pitanje uputiti Washingtonu."

U poglavlju "NATO first" razmatra se uloga SAD-a s jedne strane kao najvažnije poveznice i strateške substance američke prisutnosti u Europi, a s druge u ulozi "balancer from beyond the sea" – hegemonijalne sile koja uravnotežuje sve europske suprotnosti. Sjeveroatlantski savez, ističe, kasna je varijanta na staru europsku temu ravnoteže. Ovaj puta SAD je preuzeo ulogu Velike Britanije. S obzirom na tehnološki zaostatak, vezano za vojnu komponentu, ustvrđuje da je zapravo Amerika Europi potrebija nego Europa Americi. NATO je sada ne prvenstveno sigurnosni, već u prvom redu politički okvir "ujedinjenoj Europi koja nije samonosiva konstrukcija", a uvjet mogućnosti njezine održivosti je prisutost SAD-a kao transatlantskog vanjskog balansa: "Jedino je SAD bio u stanju situaciju 1949, kao i četrdeset godine potom, nakon kraja hladnoga rata, kada je europski sustav preutemeljen, stornirati sve otvorene račune Europljana i relativizirati sve nejednakosti." "Balans europskog kontinenta", ističe autor, "uvijek je trebao stabilizaciju izvana".

Zaključno bismo rekli da je pred nama esej rijetke britkosti, koji otvara neugodna pitanja, koji, ponekad jednostranim realizmom, progovara o onome o čemu govoriti nije "politički korektno". Bez idealističke lirike iza koje, prvenstveno europski kontekst, obično skriva tvrdnu realpolitiku, bez politološkog "insider-žargona" i bez mistificiranja bilo koje vrste, gotovo grubo se ogoljuju fenomeni u pozadini intergrirajuće Europe, s njom u svezi i SAD-a i ideologije novog svjetskog poretka. Knjiga je svojevrsan vademe-cum, neophodno potreban kako bismo stekli orijentaciju u iščitavanju europskih i svjetskih političkih tijekova i koju bi svakako bilo vrijedno vidjeti prevedenu.

Blanka Will-Galić